

און דאָן ווידער אַרויסקומען, אַפּדווקן אַ בליציקן עסיי אין אַ צייטונג,
אין אַ זשורנאַל, אַדער, זעלטענער, אַ ליד.

ער איז געווען פול מיט ביטערן פּראָטעסט קעגן דעם לעבעדיקן
אַרום און איז נישט געווען גרייט איינצוגיין אויף קיין שום פּשרות
מיטן לעבן. איך געדענק בלויז איין פּאַל, ווען דער שרייבער-אַרגאַני-
זאַציע איז געלונגען אַוועקצוזעצן שטערנען אויף עטלעכע חדשים
זומער-צייט אין אַ רעדאַקציע צו מאַכן קאַרעקטור, כדי צו פּאַרדינען
אויף לעבנס-אויסהאַלטונג. ער האָט זיך טיף געבונטעוועט קעגן אַלע
צוימען, וואָס ווערן אויף אונדז אַרויפגעצוואונגען דורכן לעבן.

זיין ליידנשאַפט איז געווען דאָס אַרומבלאַנקען איבער די גאַסן, זיך
איינקוקן טיף אין די געזיכטער פון די פּאַריאַגטע און פּאַרפּאַלגטע
מענטשן, שטיין בלייבן מיט דעם בעטלער אויף דער עק גאַס, און
פּאַרענדיקן ביי אַ ספר אין דער „ליטווישער חברה-ש"ס“.

די נישט נאַרמאַלע לעבנס-באַדינגונגען פירן צו שטערנס שווע-
רער קראַנקהייט און צו זיין פּאַרברענגען לאַנגע חדשים אין שפּיטאַל.
פון דאָרט ברענגט ער אַרויס די ליכטיק-לויטערע „שפּיטאַל-לידער“,
איינע פון זיינע וויכטיקסטע שאַפּונגען. עס איז אַ געוואַלדיקער פּאַר-
דרוס, וואָס זיין צווייטע גרעסערע פּאַעמע „ר' אפרים גאַלדבראַך“, איז
געבליבן נישט פּאַרענדיקט. דאָס איז געווען מיין זיידע און איך בין
שולדיק אַן אויפקלערונג וועגן דער דאָזיקער מערקווירדיקער גע-
שטאַלט.

אפרים גאַלדבראַך איז בחורזויז געווען אין קאַצק און ער האָט
מיטגעבראַכט פון דאָרט די פּאַרלייקענונג פון אַלע איינגעשטעלטע
פּאַרמען, מיט וועלכע רי מענדעלע קאַצקער האָט געשמט. ער האָט
געפירט אַ גביריש הויז אין שטעטל, געהאַט אַן אייגענע קאַמעניצע
אין מיטן מאַרק, אַ רייך געשעפט, און פּרנסה איז געווען בריזח.
זיין פרוי, פריידעלע, איז געווען דער גרויסער בריה, וואָס פלעגט
פאַרן קיין וואַרשע איינקויפן סחורה און פלעגט גוט אַדורכקומען מיט
די פּריצים און מיליטער-לייט, וואָס זיינען געווען אירע קוניס. אפרים
גאַלדבראַך האָט רואיק געקענט זיצן און לערנען, אָבער דאָס איז אים
נישט באַקומען. אַ געפיל צו טאָן גוטס צו אַנדערע האָט דורכגענומען

זיין גאַנצן וועזן און האָט אים נישט געגעבן קיין רו. ער פלעגט נעמען
פון שטוב וואָס נאָר עס איז אים געקומען אין דער האַנט און עס
אַוועקטראָגן צו די, וואָס האָבן זיך אין דעם גענויטיקט.

שפעטער פלעגט ער יעדען פאַרטאָג פון דריי אַ זייגער אָן שטיין
ביי דער טיר פון בית המדרש און נעמען ביי יעדן יידן, וואָס איז גע-
קומען דאָרטען, אַ קאַפּיקע. מען האָט אים גערן געגעבן, אָבער יידן
פלעגן לאַכן אין די פּויסטן: ער האָט אַ קאַמעניצע אין מיטן מאַרק
און שטייט און בעטלט קאַפּיקעס! אָבער אפּריס גאַלדבראָך האָט זיך
גאַרנישט געמאַכט פון דעם געלעכטער. פאַר דעם געלט האָט ער איינ-
געקויפט יאַיכלעך פאַר אַרעמע קימפּעטאַרינס, האָט באַזאָרגט אלמנות
און יתומים און האָט אָפּילו איינער אַליין איינגעאַרדנט אַ מושב זקנים,
וואו ער איז אַרומגעגאַנגען אַרום די עלנסע, עלטערע מענטשן, ווי
אַ טאַטע.

עס איז אפשר נישט אין גאַנצן ריכטיק, אַז מען האָט אפּריס
גאַלדברוך אַרויסגעטריבן פון דער רייכער שטוב, ווי עס זאָגט זיך
אין דער פּאַעמע, „ווי אַ קלב“, אָבער רייסערייען צווישן דעם זיידן
מיט דער באַבען צוליב די דערמאַנסע אויסטערלישע מעשים זיינע
געדענק אין דורך אַלע מיינע קינדערשע יאַרן.

ווי ווייניק שטערן האָט געטראַכט וועגן זיין שרייבערישער פּראַ-
פעסיע זעט מען פון דעם פּאַקט, וואָס פאַר די איבער צוואַנציק יאַר
פון זיין לעבן אין וואַרשע, אין דער סאַמע געדיכטער ליטעראַרישער
קאַכעניש, איז אים קיין מאַל נישט געקומען אויפן זינען צונויפצונע-
מען זיינע שאַפּונגען און דאָס פאַרעפנטלעכן אין אַ בוך. פון אַלע
שרייבערישע מסיבות האָט ער אַממייסטן ליב געהאַט די סביבה פון
הלל צייטלין. ער איז געווען אַן אָפטער אַריינגייער אין זיין הויז אויף
שליסקע גאַס, וואו אומרואַיקע גייסטער האָבן געזוכט אַ תיקון פאַר
די פּראַבלעמען פון ישראל סבא.

סיאיז פאַרגעקומען, האָט מען גערעדט צווישן שרייבער אין
וואַרשע, אין ישראל שטערנס פּערזענלעכן לעבן אַ טראַגישע פּאַסי-
רונג, וואָס האָט אַרויפגעלייגט אַ שטענדיקן שאווערן חותם אויף זיין
גאַנצן ווייטערדיקן גאַנג אין לעבן. די פּאַסירונג איז געבליבן איינ-

געשלאָסטן, טיף־פּאַרבאַרגן אין זיין נשמה, און דאָס, האָט מען געזאָגט,
האָט אין אַ געוויסער מאָס משפּיע געווען, אַז ער זאָל זוכן אַן אַרט
צווישן מוסרניקעס.

די צווייטע וועלט־מלחמה ברענגט שטערנען צוזאַמען מיט מיל־
יאָנען אַנדערע פּוילישע יידן אונטער דער גרויליקער הערשאַפט פון
די נאַציס. ער ליידט הונגער און נויט, און וויפּיל די געציילטע פּאַר־
בליבענע געזעלשאַפטלעכע טוער האָבן נישט געזוכט אים צו העלפּן,
איז ער, לויט דער עדות פון עמנואל רינגעלבלום, עטלעכע מאָל גע־
שוואָלן געוואָרן פון הונגער און קראַנקהייטן. פּאַר אַ געוויסער צייט
איז געלונגען אים איינצואַרדענען אין אַ שאַפּ, וואו ער האָט זיך
וואונדערלעך געהאַלטן, טוענדיק אַלע שווערע אַרבעטן. אָבער אין
איינ טאָג האָט מען אַלע אַרבעטער פון דעם שאַפּ אַוועקגעפירט אויפן
אומשלאַג־פּלאַץ און פון דאָרט אין די גאַז־קאַמערן פון טרעבלינקע.
ווי רינגעלבלום און אַנדערע עדי־ראיה גיבן איבער האָט שטערן
פיל געשריבן אין געטאָ, אָבער די כתבים פון דעם מערקווירדיקן
מענטשן און טיף־אייגנאַרטיקן דיכטער זיינען אומגעקומען צוזאַמען
מיט אים.

מנחם פלאַקסער